

Загиней-Заболотенко Зоя Аполінарівна,
завідувач відділу проблем кримінального
права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ «ТЕРОРИСТИЧНА ГРУПА/ОРГАНІЗАЦІЯ» У РОЗУМІННІ СТ. 258-3 КК УКРАЇНИ ЗІ СТАТУСОМ «ЛНР» ТА «ДНР»: ФОРМУВАННЯ НАЛЕЖНИХ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Терористична група/організація є спеціальними видами таких форм співучасті, як група осіб за попередньою змовою/організована група (терористична група) та злочинна організація (терористична організація). Поняття «терористична група» та «терористична організація» закріплено в регулятивному законодавстві антитерористичного спрямування.

Згідно зі ст. 1 Закону «Про боротьбу з тероризмом»: терористична група – це група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів; терористична організація – це стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації.

Водночас указані дефініції не повною мірою відповідають ознакам групи осіб за попередньою змовою / організованої групи / злочинної організації, передбачених у ст. 28 КК України.

Проаналізувавши вказані вище дефініції, можна виявити ряд основних недоліків та суперечностей із загальними визначеннями понять «група осіб за попередньою змовою», «організована група», «злочинна організація». Водночас на відмінностях звертати свою увагу не будемо, а зупинимося на тому, яку мету переслідують учасники терористичної групи та терористичної організації, яка, вочевидь, виступає розмежувальною між терористичною групою/організацією та загальними формами співучасті.

Як зазначено вище, терористична група створюється з метою здійснення терористичних актів, а терористична організація – з метою здійснення терористичної діяльності. Мета вчинення терористичних актів як ознака терористичної групи є більш простою для з'ясування, оскільки саме по собі поняття терористичного акта має свої законодавче визначення, тобто має чітко визначений зміст.

Так, згідно зі ст. 258 КК України терористичним актом є застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які

створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Питання про встановлення того, що слід розуміти під метою створення та діяльності терористичної організації є дискусійним у теорії кримінального права. Під метою здійснення терористичної діяльності науковці здебільшого розуміють вчинення діянь, передбачених ст. 258 КК України, а також інших злочинів терористичної спрямованості (М. В. Семикін), вчинення терористичного злочину (терористичних злочинів) (А. А. Вознюк, А. О. Данилевський), здійснення терористичної діяльності (В. П. Ємельянов).

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» терористична діяльність – це діяльність, яка охоплює:

- планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів;
- підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях;
- організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах;
- вербування, озброєння, підготовку та використання терористів;
- пропаганду і поширення ідеології тероризму;
- пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії РФ як держави-терориста проти України;
- проходження навчання тероризму;
- перетинання державного кордону України з терористичною метою;
- фінансування та інше сприяння тероризму.

Отже, поняття «терористична діяльність» має чітко визначене нормативне значення, сформульоване у вигляді відкритого переліку з конкретним перерахуванням усіх складових, які охоплюються відповідним поняттям. Стосовно «іншого сприяння тероризму» як узагальнюючого термінологічного звороту, що закінчує відкритий перелік одиниць, що утворюють поняття «терористична діяльність» слід мати на увазі, що законодавець чітко встановив, сприяння якому

протиправному явищу є терористичною діяльністю. Це – сприяння тероризму, яким є суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей (ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»).

Законодавець у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» визначає не лише змістовні, а й формальні аспекти визнання організацій терористичними. Так, у чинній ст. 24 вказаного Закону передбачено таке: «З метою забезпечення національної безпеки України та попередження, виявлення і припинення терористичної діяльності формується та ведеться перелік терористичних організацій (груп) (далі – Перелік). Порядок формування та ведення Переліку визначається Службою безпеки України. До Переліку включаються терористичні організації (групи), які здійснюють терористичну діяльність на території України та/або за її межами та створюють загрозу національній безпеці України, незалежно від наявності чи відсутності в них статусу юридичної особи, їх реєстрації уповноваженими органами України чи іноземних держав. Включення терористичної організації (групи) до Переліку здійснюється з урахуванням загроз національній безпеці України на підставі:

1) відомостей, сформованих міжнародними організаціями, членом яких є Україна;

2) виявлення факту існування терористичних організацій (груп) або зв'язку з терористичними організаціями (групами) чи терористами: а) рішень компетентних органів іноземних держав, рішень іноземних судів, які визнаються Україною відповідно до міжнародних договорів України; б) вироків судів про застосування до юридичної особи, зареєстрованої в установленому порядку на території України, заходів кримінально-правового характеру за вчинення уповноваженою особою від її імені кримінального правопорушення, передбаченого статтями 258–258-6 КК України; в) вироків судів про визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого статтями 258–258-6 КК України, за умов встановлення причетності такої особи до терористичної організації (групи)».

Вказані питання детально регламентуються Порядком формування та ведення переліку терористичних організацій (груп), затверджених наказом Центрального управління Служби безпеки України 03.04.2025 року № 128. Нова редакція ст. 24 була сформульована Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо формування та ведення переліку терористичних організацій (груп)» від 18.12.2024 № 4156-IX, яка набрала чинності 09.01.2025. Згідно з попередньою редакцією ст. 24 Закону України

«Про боротьбу з тероризмом» було передбачено, що організація, відповідальна за вчинення терористичного акту і визнана за рішенням суду терористичною, підлягає ліквідації, а належне їй майно конфіскується (ч. 1). У разі визнання судом України, в тому числі відповідно до її міжнародно-правових зобов'язань, діяльності організації (її відділення, філії, представництва), зареєстрованої за межами України, діяльність цієї організації на території України забороняється, її українське відділення (філія, представництво) на підставі рішення суду ліквідується, а належні йому майно і майно зазначеної організації, яке знаходиться на території України, конфіскуються (ч. 2). Заява про притягнення організації до відповідальності за терористичну діяльність подається до суду відповідно Генеральним прокурором, прокурорами АРК, областей, міст Києва і Севастополя у встановленому законом порядку (ч. 3).

Верховна Рада України звернулася до міжнародних інстанцій (ООН, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї РЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу) визнати «ЛНР» та «ДНР» терористичними організаціями. У відповідь на це звернення Європарламент прийняв резолюцію, в якій обмежився формулюванням, про застосування терористичних методів діяльності. В Україні порядок визнання «ДНР» та «ЛНР» терористичними організаціями не врегульований на нормативному рівні. ВРУ робила безуспішну спробу такий порядок урегулювати. Небезпека відсутності законодавчо визначеного порядку визнання в Україні організацій терористичними криється і в правових позиціях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), якими може бути поставлена під сумнів кваліфікацій дія особи, яка брала участь у діяльності ДНР та ЛНР за ст. 258-3 чи 258-5 КК України.

Так, у рішенні ЄСПЛ «Касимахунов та Сайбаталов проти Росії» було встановлено порушення ст. 7 (заборона на засудження без законної підстави) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Конвенція). ЄСПЛ дійшов такого висновку у зв'язку з тим, що рішення Верховного Суду Росії про те, що «Хізб ут-Тахрир» є терористичною організацією, яка заборонена на території РФ, не було офіційно опублікованим. Відтак Сайбаталов, який був засуджений за ст. 282.2 КК Росії (створення екстремістської організації та членство в ній), не міг передбачати, що за свою приналежність до вказаної вище організації він буде притягнутий до кримінальної відповідальності. Констатуючи порушення ст. 7 Конвенції, ЄСПЛ вказав, що повідомлення журналістам про рішення Верховного Суду Росії не може замінити офіційне опублікування рішення або щонайменше його резолютивної частини; лише публікація в

офіційному джерелі може забезпечити належні та надійну вказівку на правові норми, що застосовуються у конкретній справі.

Ураховуючи викладене, доходимо висновку, що відсутність «ЛНР» та «ДНР» у переліку терористичних організацій, а також фактичну відсутність порядку визнання організацій терористичними має важливе значення для кваліфікації протиправних дій їх учасників. Тобто, відсутність «ЛНР» та «ДНР» у переліку терористичних організацій (якого наразі загалом немає) свідчить про те, що «ЛНР» та «ДНР» не можуть визнаватися терористичними у кримінально-правовому значенні (формальний маркер). Окрім того, з огляду на мету створення терористичної організації, якою є мета здійснення терористичної діяльності (має чітко визначене нормативне значення – ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом»), доходимо висновку, що «ЛНР» та ДНР як квазідержавні утворення були створені та здійснюють свою діяльність не з метою здійснення терористичної діяльності, а з метою посягання на державний суверенітет України внаслідок сепаратистських дій на території Донецької та Луганської областей за підтримки РФ.

Про посягання на державний суверенітет України, а не про терористичну діяльність «ЛНР», «ДНР» та РФ свідчить, зокрема, розроблений у Раді Безпеки РФ документ під назвою: «Про кризу в Україні» був розроблений під час масових протестів у Києві протягом січня–лютого 2014 р.». В ньому йдеться про дестабілізацію ситуації в Україні, яка безпосередньо загрожує життєво важливим інтересам РФ. Як вказано в цьому неофіційному документі, така дестабілізація викликана, по-перше, багаторічною діяльністю США та ЄС і «спрямована на підриг історичної єдності російського народу», а по-друге, «повним банкрутством так званої української державності» [1]. В акті стверджується, що державна влада т. зв. держави Україна неспроможна гарантувати громадянський мир та безпеку громадян Росії та співвітчизників, тому етнополітично нестабільна «ситуація використовується українськими фашистами-бандерівцями та іншими екстремістськими елементами для реалізації людиноненавистницьких ідей, терору та залякування широких мас в Криму, на Півдні, Сході, Центрі». Наголошується, що Росія не може пасивно спостерігати за стражданнями співвітчизників. Виходячи з цього, пропонується здійснення комплексу заходів, спрямованих на захист безпеки громадян РФ та співвітчизників, а також реалізацію державних інтересів Росії. Цей комплекс заходів передбачав, що «тільки повне входження території російських областей, а саме: Криму, Луганської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Київської, Херсонської, Миколаївської, Одеської областей, – в РФ може гарантувати мир, безпеку та процвітання їх населенню, а також надійний захист інтересів Росії» [1].

В офіційних листах із Державної думи РФ до Міністерства закордонних справ Польщі, Угорщині, Румунії з пропозицією поділити територію України. Зокрема, заступник голови Державної думи РФ, лідер ЛДПР, запропонував Польщі вимагати референдуму щодо приєднання п'яти західних областей України: Волинської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської та Рівненської. Угорщина отримала пропозицію приєднати Закарпаття, де проживає угорська національна меншина, Румунія – Чернівецьку область, яка певний час входила до її складу [2]. Україні мала б залишитися тільки її центральна частина. В. Жириновський апелював до того, що спроби України побудувати державу завжди закінчувалися невдачею. Тобто Росія намагалася створити міжнародний імідж України як держави, що не відбулася. Польща, Угорщина та Румунія відповіли відмовою на подібні пропозиції, назвавши їх несерйозними. МЗС України зауважило, що такі плани можуть виникнути лише в хворій уяві [3]. Таким чином, на нашу думку, поняття «терористична група/організація» у розумінні ст. 258-3 КК України, а також регулятивного законодавства України, зі статусом «ЛНР» та «ДНР», як квазідержав, утворених у результаті сепаратизму та посягання на державний суверенітет України, співвідносяться як несумісні поняття. Це означає, що «ЛНР» та «ДНР» не здійснюють терористичну діяльність чи терористичні акти у розумінні Закону України «Про боротьбу з тероризмом» (змістовний негативний маркер). В Україні «ЛНР» та «ДНР» не включені в перелік терористичних організацій відповідно до порядку, передбаченого Законом України «Про боротьбу з тероризмом» та відповідним Порядком, затвердженим СБУ (формальний негативний маркер). Відповідно квазідержавні утворення «ЛНР» та «ДНР» не можуть визнаватися терористичними групами чи терористичними організаціями.

Список бібліографічних посилань

1. МЗС України пропонує Росії план конфедералізації і введення 10 державних мов / УНІАН. 01.04.2014. URL: <https://www.unian.ua/politics/903005-mzs-ukrajini-proponue-rosiji-plan-konfederalizatsiji-i-vvedennya-10-derjavnih-mov.html>
2. Західні ЗМІ оцінили цинічний план Росії щодо поділу України. Дзеркало тижня. 2014. 28 березня. № 11. 4 квітня. С. 10. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/zahidni-zmi-ocinili-cinichniy-plan-rosiyschodo-podilu-ukrayini-140817_.html
3. Асланов С. А. Невизнані квазідержавні утворення як фактор етнополітичної нестабільності в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 1. С. 207–216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2015_1_22